

УДК 811.161.2'373.2:391(4)"XV/XVII"
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2659.2023.33.02>

Олександр Богомолець-Бараш, асп.
ORCID: 0000-0001-9646-2127
e-mail: bohomolets.barash@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ЄВРОПИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ XVI–XVII СТОЛІТТЯ (НА МАТЕРІАЛІ НАЗВ ТКАНИН ТА ОДЯГУ)

Проаналізовано лексику на позначення європейських тканин та одягу у складі ад'єктивно-субстантивних словосполук (АСС). Первинним у таких АСС виступає ад'єктив, що ідентифікує місце походження певного матеріалу / виробу, а також вказує на його додаткові характеристики: колір, оздоблення і ґатунк. Унаслідок поєднання декількох ад'єктивів утворюються ад'єктивно-атрибутивні ланцюжки. Задокументовано назви тканин і одягу з багатьох історичних земель сучасних країн Європи: Польщі, Німеччини, Англії, Чехії, Нідерландів, Бельгії, Франції, Італії, Австрії. Безпосередньо вказуючи на ті чи ті європейські країни, ці номінації формують ядро номінативного поля концепту ЄВРОПА. Побудовано семантичне субполе "Тканини і предмети одягу", що входить до семантичного поля "Матеріальна культура" концепту ЄВРОПА. Розмаїття європейських товарів, якими оперували у XVI–XVII ст. на українських теренах, зокрема й купці-українці, свідчить про інтеграцію України (у складі Речі Посполитої) до торговельного простору тодішньої Європи. Зіставний аналіз українських і польських назв тканин доводить схожість АСС в обох мовах, зумовлену екстралінгвальними чинниками (торговельні шляхи купців, доступність певного типу тканин, спільні особливості моди й гардеробу деяких верств населення). Зафіксовано відповідні європейські топоніми та найменування купців із Європи, зокрема етноніми. Ці назви доповнюють ядрову та приядрову частини номінативного поля концепту ЄВРОПА. Виявлено, що певні види тканин цінувалися більше й були маркером заможніших людей; водночас інші тканини вказували на нижче соціальне становище. Коштовні товари, до яких належали і тканини/одяг, фігурували в численних скаргах на правопорушення (грабунки, напади, сутички); шляхом аналізу цих фрагментів мовної дійсності можна відтворити певні особливості культури тієї доби. Дотепер збереглося сприйняття європейських тканин як дорожчих, вищих за якістю й ґатунком, що спостерігається зокрема в телевізійному просторі сучасної торгівлі в Україні.

Ключові слова: семантичний простір, концепт, Європа, мовна картина світу, назви тканин, назви одягу.

Вступ. Дослідження лінгвокультурних концептів (такі як концепти країн) дозволяють відтворити особливості національної культури – як її духовного, так і матеріального виявів. Водночас від перших досліджень концептів і до сучасних не складно помітити тенденцію, на яку звернула увагу Т. Ястремська, а саме: "показову 'культурність', інтелектуальність чи емоційність, що спостерігається, зокрема, у колективній монографії "Логічний аналіз мови. Культурні концепти": *істина, правда, брехня, борг, творчість, щирість, причина, доля, добро і зло, закон і порядок, краса, свобода...*" [15, с. 46]. У полі зору дослідників – переважно концепти духовної культури. Утім, "ігнорування концептів "матеріального світу" збіднює наукову картину світу" [15, с. 46]; на думку дослідниці, тут матеріальна культура перебуває з духовною в тісному взаємозв'язку, хоча пріоритет у вивченні надають переважно останній. Отже, зазначає Т. Ястремська, "варто дещо змістити акценти: концепти не мають бути репрезентантами тільки "високої культури", а навпаки – культура повинна визначати, корегувати інформацію, яку мовці вкладають у концепт <...>" [15, с. 46].

Останнім часом поширення набула методика моделювання номінативного поля й семантичного простору концепту [15; 6]. Розрізняють їх так: "<...> сукупність значень, які виражають одиниці номінативного поля концепту, формує систему значень самого концепту – його семантичний простір <...>. Якщо система номінацій формує зовнішню оболонку концепту, то система його значень, семантичних ознак відображає його внутрішню сторону, тобто зміст" [6, с. 12]. Семантичний простір концепту утворюють семантичні поля – "групи лексики, об'єднані за спільністю змісту, поняттєвою, предметною чи функційною схожістю позначуваних ним явищ" [6, с. 12]; багаторівнева структура складних концептів зумовлює розгалуження й на субполя / мікрополя [15, с. 76–77]. Дослідники наголошують на неоднорідності структури семантичного простору, зумовленої тим, що її компоненти можуть бути пов'язані одночасно з різними фрагментами дійсності [6, 15].

Документи про торгівлю відбивають повсякдення людей, їхній побут, рівень культури. У пам'ятках збереглися епізоди контактів українських купців із чужоземними, що дає уявлення про специфіку міжкультурної комунікації й може бути показником освіченості, а відповідно, і рівня духовної культури (доклад. див. [2]). Серед артикулів часто фігурують назви тканин та одягу. На нашу думку, вони чи не найяскравіше відбивають розмаїття європейських товарів, представлених на історичних теренах сучасної України в XVI–XVII ст. Відомо, що:

Україна від найдавніших часів була важливим культурним осередком, що приваблював до себе чужинців багатьох країн, оскільки на її теренах схрещувалися дороги між Заходом і Сходом. Український стрій, що існував на території України від найдавніших часів, розвивався рівночасно з процесами, які відбувалися в матеріальній культурі багатьох народів [12, с. 1].

Історики й мистецтвознавці простежили особливості формування спільних ознак побуту і культури України та Європи на прикладі елементів одягу. Зокрема, Г. Стельмащук зазначає:

Мода в Україні поширювалася декількома шляхами. Основні з них – спілкування та контакти у містах і містечках з чужинецькими послами, купцями. Важливими осередками розповсюдження моди були загальнодержавні сейми та повітові сеймики у Галичині в XV ст., а на Волині і Київщині – з середини XVI ст. Представники вищих станів (шляхта, заможні городяни) одягалися дуже розкішно [12, с. 3].

У зовнішній торгівлі для економіки українських земель XVI–XVII ст. (зокрема, Наддніпрянщини й Волині) особливо важливим був західний напрямок – через польські міста-посередники. Серед них вирізнявся Гданськ – основний торговельний "хаб" між українськими й західноєвропейськими містами [ТУ, 7]. Цей факт підтверджують польські дослідники: "Większość sukien wielkopolskich w XVI i XVII wieku wysyłano na wschód: na Litwę i Ukrainę". (SWP, 203); "... tak jak na Ukrainie znajdowali się chętni do kupowania sukien wschowskich czy zagranicznych..." (SWP, 205). Станом на кінець травня 2022 р., в умовах повномасштабної війни Росії проти

України, Гданськ (а саме його порт) слугував основним пунктом у відновлюваних логістичних маршрутах експорту українських товарів [13].

Центральним "хабом" між Сходом та Західною Європою виступав Львів: у місті "можна побачити натовп купців усіх народів, що напливають до цього міста майже з цілої Європи і Азії, найбільше греків, турків, вірмен, татарів, волохів, угорців, німців, італійців..." ("Опис міста Львова" Йоана Альнпнехта 1603–1605, цит. за [12, с. 3]). Львівських купців часто згадано в різноманітних українських і польських документах торгівлі [ТУ; SWP]. Відомими є також спостереження німецько-польського мандрівного купця Мартина Груневеґа:

У цьому місті, як і у Венеції, стало звичним зустрічати на ринку людей з усіх країн в своїх одягах: угорців у їхніх малих маґерках, козаків у великих кучмах, росіян у білих шапках, турків у білих чалмах. Ці усі у білому довгому одягу, а німці, італійці, іспанці – у короткому (цит. за [12, с. 3]).

Мета дослідження: з'ясувати місце назв тканин та одягу як репрезентантів матеріальної культури Європи в мовній картині світу українців XVI–XVII ст. **Об'єктом** нашого дослідження є лексика на позначення тканин та одягу, яка репрезентує європейську матеріальну культуру, в українській мові XVI–XVII ст., а **предметом** – специфіка інтеграції цих назв у семантичний простір концепту ЄВРОПА.

Методологія дослідження. Використано методику побудови семантичного поля концепту; **описовий метод** для пояснення значень слів; **комбінаторний метод** для встановлення їхньої лексичної сполучуваності; **зіставний метод** для діахронного аналізу лексики, порівняння українських і польських номінацій.

Назви тканин та одягу перебувають у полі досліджень мистецтвознавців [12], істориків [10; 11], лінгвістів-істориків мови [9; 7; 14]. Зокрема, розглянуто національний (козацький) стрій [10; 11; 14]. Варто згадати ґрунтовні історичні праці "Торговля на Україні, XIV – середина XVII століття: Волинь і Наддніпрянина" та "Sukiennictwo wielkopolskie XIV–XVII wiek", які слугують цінним джерелом і для істориків мови. І. Журашек-Рись проаналізувала польські назви тканин у рукописах XVIII ст. Як свідчать результати її дослідження, найбільше зафіксованих назв – іменникові / прикметникові конструкції, до складу яких часто входить не конкретна назва тканини, а назва загального характеру (materia 'матерія'). Інколи її доповнює конкретизувальний член, що може вказувати: а) на країну чи місце походження (*francuska materia, paryska materia*); б) на колір тканини [7, с. 210–212].

Назви тканин поділяють на спеціальні та загальні (описові). Спеціальні назви тканин уже досліджено в контексті впливу запозичень на лексикон української мови XVI–XVII ст. [3]. Наприклад, це такі лексеми, як *гарусь* (пол. *haras, aras, harras*) 'кольорова вовняна пряжа, тканина, яку виготовляли в м. Аррас (сучасна Франція), гарус' [3, с. 557], *каразія* (через пол. *karaza, karazuja*, голл. *karasaai*, з англ. *kersey* – груба шерстяна тканина з місцевості Kersey в графстві Суффолк) 'просте товсте грубе сукно, каразія' [3, с. 561; 11, с. 305], *фалюндиць*, *фалендиць*, *хвалюндиць* 'тонке англійське чи голландське сукно' (пол. *falandysz, falendysz, fajlendysz*, з нім. *fein hollandisch* або *fein lundisch*) [3, с. 539; 11, с. 303].

Назви тканин Г. Стефащук пов'язує з містами (зокрема, Західної Європи), де вони вироблялися:

...коленське (кельнське), люнське (ліонське), моровське, сілезьке, адамашка (шовк дамаський), бурський (шовк із турецького міста Брусса), гарас (тканини, виготовлені у м. Аррас у Франції), сукно іпрське (виготовлене у бельгійському місті Іпр), кафінське (привезене

з Каффи), попрське (сукно, виготовлене у бельгійському місті Поперінг) тощо [12, с. 3].

У наведеній вище цитаті увагу привертає тлумачення люнського сукна як ліонського. Проте відомі нам джерела засвідчують, що місцем походження цього сукна було не французьке місто Ліон, а англійське – Лондон [ТУ, с. 362; SWP, 231; 10]. Є також імовірність походження назви сукна з Голландії. Неоднозначна його етимологія, на думку польських дослідників, потребує подальшого вивчення, хоча вони схиляються все ж до англійської версії: "Pochodzenie tego gatunku sprawa wiele kłopotu. Nazwa wskazywać może zarówno na Anglię, jak i na Holandię. W sedno utrafił, jak się zdaje Rybarski, który twierdzi, że przywożą je i Anglicy i Holendrzy, a więc był to zapewne produkt angielski wykańczany na kontynencie w Holandii" [SWP, 230]. О. Руденко наводить такі згадки про вбрання козацької піхоти XVIII ст., яку створив Стефан Баторій: "...Luńskie sukno, inaczej zwane *lundysz, lundyńskie czyli londyńskie, t. j. angielskie*. Sprowadzane było do Polski za pośrednictwem kupców «olenderskich»" [10] ("Люнське сукно, інакше називане *"лундиш", "лундинське" або лондонське*, тобто англійське. Доставлялося до Польщі за посередництвом "олендерських" [голландських] купців"). Польські дослідники наголосують на винятковому значенні саме цього виду імпортного сукна: "W XVI wieku na komorze poznańskiej, dokąd sukno to dostaje się z zagranicy z różnych stron, stanowi ono wśród tkanin również jedną z wybitniejszych pozycji" [SWP, 231].

Водночас певні види тканин були відомі як під спеціальною, так і під загальною назвами, пор.: *французьке, французьке, французьке, французьке* сукно (з XVI ст. до середини і зрідка у другій половині XVII ст. – *скарлат, шарлат* (через пол. *szkarlat, szarlat* із сер.-в.-нім. *scharlat* від сер.-лат. *scarlatum*) [11, с. 304]. До розгляду ми взяли саме загальні назви тканин та одягу, оскільки вони містять ад'єктивні компоненти, що формують номінативне поле концепту ЄВРОПА (ядрову частину). Запозичені спеціальні назви тканин відносимо до периферії концепту. Практично всі аналізовані номінації тканин засвідчені й у польській мові, що дозволяє зіставити українські та польські найменування, а також дату їхньої фіксації в документах [див. додаток А].

Дослідники зазначають, що ад'єктив-атрибутив у ад'єктивно-субстантивних словосполученнях (АСС) обмежує субстантив і сприяє його спеціалізації, уточненню, таким чином виконуючи кваліфікаційну й обмежувальну функції [5, с. 116]. Г. Дидик-Меуш пропонує розглядати ад'єктив у складі АСС (і в текстах загалом) у трьох аспектах: 1) основні функції (первина чи вторинна) ад'єктива; 2) здатність ад'єктива наповнювати текст; 3) сполучуваність і послідовність в атрибутивному ланцюжку [5, с. 138]. На матеріалі вибірки фрагментів староукраїнських текстів доведено значущість атрибутивів-прикметників у різних жанрах – як художніх, так і ділових [5, с. 147–150]. Водночас динаміка ад'єктивного наповнення тексту зумовлена його жанровою специфікою: "<...> що більше текст за своєю структурною організацією віддалений від діалогу, що більше він набуває характеру опису, то вищим є показник ад'єктивного наповнення тексту" [5, с. 151]. Ідеться насамперед про ділові документи (реєстри, звіти, інвентарні описи), де насиченість тексту атрибутивами-прикметниками сягає 40–50 % [5, с. 151].

Часто уживаними в ділових текстах є номінаційні АСС, серед яких фігурують юридичні, географічні, адміністративно-територіальні, військові, торгово-економічні, побутові та інші назви [доклад. див. 5, с. 283–295]. Ми

звертаємося переважно до двох лексичних груп: торгово-економічних і побутових назв. Прикметно, що "номінаційні АСС зі сфери побуту формують складну й розгалужену систему назв. Окрім цього, вони засвідчують високу сполучувальну активність обох компонентів <субстантива і ад'єктива>" [5, с. 294].

Наявність двох ад'єктивів у нижче зазначених АСС дозволяє тлумачити їх як *ад'єктивно-атрибутивні ланцюжки*, що містять вказівку на а) походження; б) колір виробів. За спостереженнями Г. Дидик-Меуш, "ад'єктиви на означення розміру стоять перед тими, які означають форму, вік, колір та ін. Безпосередньо при субстантиві розміщуються прикметники на означення національності та матеріалу" [5, с. 161]. Водночас, як демонструють приклади далі, порядок розташування ад'єктивів в атрибутивній зоні АСС змінюється залежно від джерела фіксації.

Побутові назви задокументовані в *інвентарних описах, торговельних угодах, записах у митних книгах, скаргах купців, списках купівлі-продажу*, а також у різних хроніках тогочасних подій. Ця лексична група формує семантичне поле (СП) "Матеріальна культура" концепту ЄВРОПА. Найпоказовіше воно представлене семантичним субполем (ССП) "Тканини і предмети одягу", яке містить назви тканин і строю європейського походження.

ССП "Тканини і предмети одягу" сформоване такими семантичними мікрополями (СМП): 1) "Англійські тканини та стрій"; 2) "Польські тканини та стрій"; 3) "Чеські тканини та стрій"; 4) "Німецькі тканини та стрій"; 5) "Фламандські тканини та стрій"; 6) "Нідерландські тканини"; 7) "Віденські тканини та стрій"; 8) "Італійські тканини"; 9) "Ельзаське сукно". Далі ми розглянемо кожне мікрополе.

1. СМП "Англійські тканини та стрій".

Це значне за обсягом семантичне мікрополе містить АСС, до складу яких входять ад'єктиви *анкге(л)ський, англєцький та лунський (люнський, лянський)* (у значенні 'лондонський' [ТУ, с. 362]). Наприклад, *а то за пæть сукєнь анкге(л)ськихъ которые купилемъ и взæлемъ w(т) негo...* [КСУМ: Розм., 70 зв.]; *...сукна пол(л) англєцького полштучко(е) д...* [КСУМ: Мит.кн., 22 зв.–23, Берестя, 1583]. АСС із компонентом *люнський* переважно доповнюють два ад'єктиви на позначення кольору й місця виробництва (походження) сукна. Найчастіше – це синій (і його відтінки: блакитний, лазуровий): *ерма(к) сукна синєго лю(нського)...* [КСМУ: АЖМУ, 81, Житомир, 1584]; *шднорадо(к) блакитны(и) люнски(и) з шнурами, убран(е) блакитное лю(нское)* [ТУ: №82, 112, Луцьк, 1565 р.], *другая сукня, блакитная, лю(н)ская, из оксамитомъ чорны(м)* [КСУМ: АЖМУ, 105, Житомир, 1584]; *æрмаæъ сукна лю(н)ского лазурово(е)* [КСУМ: ЦДІАК, ф. 11, 1, 5, 7, Житомир, 1609 р.]. Ад'єктивно-субстантивний ланцюжок утворюють й інші колоративи: *жупанъ сукна чорного люнського* [КСУМ: АрхЮЗР, 1/І, 34, Клевань, 1571]; *ры(д)ва(н)...* *кры(т) сукно(м) лю(н)ски(м) че(р)вонымъ* [КСУМ: ЛНБ, 103, 1901, 6 зв., Кременець, 1571]; *сукнає люньскаæ б(р)унатнаæ* [КСУМ: ЖКК, ІІ, 101–102, 1581]. Колір може бути узагальнено: *шмъ поставовъ сукна лю(н)ского цєтны(х)* [ТУ: №82, 111, Луцьк, 1565 р.] Коштовні види тканин, зокрема люнські, слугували мірою цінності. Назви цих тканин могли виступати об'єктом порівняння, коли йшлося про вартість: *шт суко(н), которые доро(ж)шиє, ниж люнские або порпория¹, водлє шацунку² – шт копы по три гроши* [ТУ: №76, 103, Вільно, 1563]. Ад'єктив *лун-*

¹ Попрія, порпіян – один із найдорожчих ґатунків тонкого сукна пурпурового кольору [ТУ, 364].

² Шацунок – оцінка, обрахунок; вартість [ТУ, 367].

ський (люнський, лянський) сполучається і з іншими субстантивами на позначення предметів чоловічого / жіночого одягу: *жупанъ: У Тимоша – жупанъ люнський, за копы три справлений* [КСУМ: АрхЮЗР, 6/І, 278, Луцьк, 1598]; *сукня: же(н)скихъ суко(н): лю(н)ская, че(р)воная, з оксамитом(м)...*; *другая сукня блакитная, лю(н)ская, из оксамитомъ чорны(м)...* [КСУМ: АЖМУ, 105, Житомир, 1584]; *кгермакъ / ермакъ: за седло егож сафьяномъ крытое двѣ копе грошей; за ермакъ блакитный люнський зь шнурами едвабю черленого, смушками подшитый, три копы грошей* [КСУМ: АрхЮЗР, 8/VI, 184, Луцьк, 1566]. Увагу привертає складна синтаксична структура останнього ланцюжка: *ермакъ → ¹блакитный → ²люнський → ³зь шнурами едвабю → ⁴черленого → ⁵смушками подшитый*.

2. СМП "Польські тканини та стрій".

Об'єднуємо в семантичне мікрополе "Польські тканини та стрій" декілька АСС: 1) сукно брезиньське 'сукно, виготовлене в польському містечку Бжезіні' [КСУМ: *сукна брезиньського æко кє(р)лицу поставо(в) в...* [КСУМ: Мит.кн., 17–17 зв., Берестя, 1583]; 2) сукно быковське 'сукно, виготовлене в польському містечку Бихові' [КСУМ: *быковского и клокго(в)ского сукна, æко кє(р)лицу поставо(в) в...* [КСУМ: Мит.кн., 56 зв.–57, Берестя, 1583]; 3) сукно гклого(в)ське 'сукно, виготовлене в польському містечку Глоґув': *быковского и клокго(в)ского сукна, æко кє(р)лицу³ поставо(в) в...* [КСУМ: Мит.кн., 56 зв.–57, Берестя, 1583]; 4) полотно туроби(н)ське 'сукно, виготовлене в польському містечку Туробін': *полотна туроби(н)ского штука за ко(л) в* [КСУМ: Мит.кн., 17–17 зв., Берестя, 1583]; 5) сукно швебединське 'сукно, виготовлене в польському містечку Свебодзін': *...шубку заечую из бобро(м), сукном блаки(т)ны(м) шебеди(н)скимъ крытую* [КСУМ: АЖМУ, 106–107, Житомир, 1584], *постав сукна шебеди(н)ского блаки(т)ного* [КСУМ: АЖМУ, 122–123, Житомир, 1584].

3. СМП "Чеські тканини та стрій".

СМП представлене АСС із ад'єктивами: 1) муравський; 2) чеський. 1) *Муравское сукно, сукно муравское (муравьское), муровское* – 'вовняна тканина виготовлена в Моравії (сучасна Чехія)' [КСУМ]. Наприклад, *...сукна шаро(г)о муравского – аршиновъ два(д)ца(т) семь* [КСУМ: АЖМУ, 122–123, Житомир, 1584]; *...побрал: на первей у Мишечка вола и сукно муравское* [КСУМ: АрхЮЗР, 8/VI, 121, б.м.н., 1562]. 3 ад'єктивом *муравський* (муравський, моравський) поєднуються і субстантиви на позначення а) чоловічого, б) жіночого одягу. А) *жупа(н) муровски(и), шары(и)* [КСУМ: АЖМУ, 122–105, Житомир, 1584]; *сукман⁴ муравскии шарьи з шнурами шолку чорного, за которого дано грошеи коп полторы личбы литовское* [ТУ: №130, 172, Володимир, 1573]; Б) *су(к)ню оболочистую мура(в)скую; се(н)ко повине(н) буде ту(и) двѣ(в)цѣ о(д)даню двѣ су(к)нѣ справи(ти) оболочи(с)тую ля(н)скую а ого(р)ни(с)тую мура(в)скую* [КСУМ: АСО, 62, Одрехова, 1579]; *жоны моє(и) два чельцо(в) чо(р)ны(х) шол(л)ковы(х) мора(в)скихъ г* [КСУМ: Сап., 15/І с., 1855, 2, б.м.н. 1571]; 2) *Чеськое сукно: ка(р)лѣ ивановичъ моголєве(ц) мель това(р)...* *сукна чєского поставовъ в* [КСУМ: Мит.кн., 35–33 зв.–36, Берестя, 1583]; *Лаза(р) шмо(и)ловичъ... мель... сукна чєского поставо(в) в* [КСУМ: Мит.кн., 39 зв.–40, Берестя, 1583]. Водночас і до польських тканин можна віднести АСС "полотно слязке" – 'сукно, виготовлене в Сілезії [ТУ, с. 365]' (сучасні Польща, Чехія): *шдрезали... штуку по-*

³ Герлиця, кгерлиця – (пол. gielckie) вид тканин [СЛУМ, 7, 138].

⁴ Сукман – різновид свити, переважно із домотканого сукна [ТУ, 366].

лотна коленського, а три штуки слязского [ТУ : №182, 247, Володимир, 1610]. Цікавою є ремарка з праці "Sukiennictwo wielkopolskie XIV–XVII wiek": "Z początkiem XVII wieku sukno morawskie jest niemal jedynym artykułem handlu kupca lwowskiego Hajdera z Krakowem" [SWP : 235–236] ("На початку 17 століття моравське сукно – чи не єдиний предмет торгівлі львівського купця Гайдера з Краковом").

4. СМП "Німецькі тканини та стрій".

Сформоване АСС із ад'єктивами *німецький*, *швабський*, *коленський* < виготовлений у м. Кельн' [ТУ, с. 361], *мишинський* 'мейсенський, виготовлений у м. Мейс [ТУ, 363]', *циковський* 'виготовлений у м. Цвікау [ТУ, 367]', *трицький* 'трірський, виготовлений у м. Трір [ТУ, 366]'. Напр., "Иванъ филиповичъ... мѣ(л)... //... Микгдало(в) каменѣ(и) вѣ... **Мухолру¹ нѣмецкого** шту(ч) ѣ²" [КСУМ : Берестя, 1583 *Мит.Кн.* 24–24 зв.]; **поло(т)на коле(н)ского** штуки вѣ (КСУМ : Сап., 15/І с., 1855, 2, б.м.н. 1571), **кошуле(к) коле(н)ски(х) невшиваны(х) двана(д)це(т)**, **ра(н)тухо(в) коле(н)ски(х) двана(д)це(т)** [КСУМ : ЛНБ, 103, 1921, 6 зв., Кременець, 1571]; **шт сукна колътрышу мышинского и циковъского** шт локта по два пѣзи [ТУ : № 76, 103, Вільно, 1563]; **шт поставу <сукна> трицького... по грошеи чотыри...** [ТУ : №109, 141, Луцьк > 1569].

5. СМП "Фламандські тканини та стрій".

Представлене: 1) ад'єктивом *флѣмський* (*флямський*, *флямський*, *хвлѣнський*) у поєднанні з субстантивами на позначення різних типів убрання, таких як: *полотно* (у значення 'вбрання'), *кошуля²*, *хустка*, *рантух³*, *рубок⁴*; 2) ад'єктивом *махалський* – 'мехельнський, виготовлений у м. Мехелен (суч. Бельгія) [ТУ, 362]': **шт поставу маха(л)ского – грошеи(и) шѣс(т)** [ТУ : №109, 141, Луцьк > 1569]. Інші приклади: *рубко(в) флѣ(м)ски(х) ла(т)* [КСУМ : ЛНБ, 103, 1921, 6 зв., Кременець, 1571]; *ра(н)тухо(в) фла(м)ски(х)* [КСУМ : Сап., 15/І с., 1855, 2, б.м.н. 1571], *ху(ст) бѣлы(х) сѣ(р)ла(н)ко(в) флѣ(м)скихъ три* [КСУМ : ЖКК, II, 101–103, 1581]. З описів випливає, що флямські кошулі були вишукано оздоблені: *Кошу(л) флѣ(м)скихъ золото(м) вышиваныхъ три* [КСУМ : ЖКК, II, 25–26, Володимир, 1572]; *кошуле(к) флѣ(м)ски(х) вышиваны(х) е(д)вабо(м) чи(р)воны(м) шѣ(ст)* [КСУМ : ЛНБ, 103, 1921, 6 зв., Кременець, 1571]. На високій якості фламандських тканин наголошують і польські дослідники: "Jako produkt wysokiej jakości drogie tkaniny flandryjskie były kupowane na naszych jarmarkach w ciągu wieku XVI, choć już w mniejszych ilościach" [SWP, 229].

Показово, що дороге вбрання європейського виробництва слугувало маркером більш заможних верств населення, про що писав І. Вишенський:

Для того ся теселским сыном зовет, абы тые, которые сут королевские и кнежацкие сынове, над кожемячиных сынов не возносили и лѣпшими не чинилися. Для того на гною во вертепѣ, без слуг, в пелющицах ся родит, абы тые, которые на подушках мякких, в замках, дворах и коштовных гмахах⁵, и при многу слуг и дворян, **в тонких китайках и у полотнах флямских** ся родят, над убогих, сиротски, голо, без достатку велкого родячихся лѣпшими не чинилися [КСУМ : Виш., Кн., 102, 1598].

Або, навпаки, простий стрій із дешевих (хоч і європейських) тканин протиставлявся дорожчим виробам:

Як то, – мовлять єпископи, – тые хлопы простые вѣ своих кучках и домках сѣдят, а мы предся на столах

єпископских лежимо; тые хлопы з одное мисочки поливку або борщик хлебчють, а мы предся по колкодесять полмисков розмаѣтыми смаками уфарбованых, пожираем; **тые хлопы бѣтцким албо муравским кгермачком ся покрывають**, а мы предся вѣ гатласт, ядамашку и соболах шубах ходимо [Виш., 105; 4, с. 128–152; "Писаніє к утекшим от православной вѣры єпископом"].

На цю ж цитату І. Вишенського покликаються й польські автори, окреслюючи коло осіб, які носили чеські (моравські) тканини: "Wspomnieć trzeba zwłaszcza na przytoczone przezeń słowa kaznodziei unickiego lwana Wyszeńskiego: **tye chłopy bietskym albo murawskym kgermaczkom sja pokrywajut, a my predsją w hatlasie, jadatnaszku, sobolech szubach chodymo**" [SWP, 236].

6. СМП "Нідерландські тканини".

Сформоване 1) АСС "опоны індерландські": *обитѣ первое атласовое, которого штук есть десять; другое опоны великие индерландски, которого есть в личбе штук семь* [КСУМ : АрхЮЗР, I/VI, 624, Володимир, 1631]; 2) АСС "постав астрадамський" < виготовлений у м. Амстердам (Голландія) [ТУ, 357]': **шт поставу астрадамского – грошеи(и) шѣс(т)** [ТУ : №109, 141, Луцьк > 1569].

7. СМП "Віденські тканини та стрій".

Представлене АСС із ад'єктивом *битський* (*бицький*, *бѣтцкий*) 'віденський; привезений із м. Відень' [Дидик-Меуш, 564]: *кгермачокъ бѣтцкий <албо муравский>* [КСУМ : АЮЗР, II, 242, XVII ст.], *материя бицкая* [КСУМ : 36.мат.Лів.Укр., 68, 1727 р.]; *полотна битские <и тканье, ткацкие, швабские>* [КСУМ : Зап. Черн. Губ. Ст. Ком., II, 97, 1725 р.]

8. СМП "Італійські тканини".

До складу входять: 1) АСС із ад'єктивом *влоський* 'італійський' [див. СЛУМ, 4, 112–113]: **сукно(м) влоски(м) чо(р)ны(м) крытые две шубки; сукна влоского поста(в) а** [КСУМ : Мит.кн., 39 зв.–40, Берестя, 1583]; **vlo(с)ко(г) б(р)унатно(г) локо(т)** [КСУМ : ЦДІАК, 28, 1, 2, 24–25, Володимир, 1567]; 2) АСС із ад'єктивом *вѣнацький* – 'венетійський (ТУ, 358)': **шт атласу на злоте вѣнацького** [ТУ : №109, 142, Луцьк > 1569]. Інвентарний опис засвідчує високий ґатунік італійського виробу: *А в радника его милости Яна Пресмыцкого речей, которые дей были в малой коморце: однорадок сукна влоского з шнурами шолковыми, кожух бараний, ложник белый* [КСУМ : АрхЮЗР, 8/III, 164, Володимир, 1568].

9. СМП "Ельзаське сукно".

Представлене АСС "Ельжушське су(к)но" < Ельзас (сучасний регіон Франції, в економічному минулому виробник текстильної продукції): *ельжушського су(к)на ѣко мура(в)ское поставов ѣ* [КСУМ : Мит. кн., 52 зв.–53, Берестя, 1583].

В актових документах зафіксовано й загальні назви європейських товарів, до яких належить і сукно. Наприклад, у "Скороченому викладі митної устави Великого князівства Литовського, записаного до луцьких гродських книг", зазначено: *Устава⁶ шт лядскихъ и нѣмецкихъ товаров...* <далі перелік> [ТУ : №109, 142, Луцьк > 1569], тобто товари польських і німецьких купців. Водночас у переліку турецького краму фігурують тканини з різних країн Європи, які можна узагальнити як "європейські тканини": **шт поставу циковъского – грошеи шсмъ...шт поставу сукна люнского – грошеи дванадцат... шт поставу муравского, чѣского, швѣбѣдинского, трицького, мышенского – по грошеи чотыри... шт поставу маха(л)ского... шт поставу астрадамского – грошеи шѣс(т)...шт локтя сукна влоского шдин грош** [ТУ : №109, 141, Луцьк > 1569].

¹ Мухояр – бавовняна тканина з домішкою вовни або шовку [СЛУМ, 18].

² Кошуля – (жіноча) сорочка.

³ Рантух – жіночий головний убір (біла, тонка хустка).

⁴ Рубок – хустка з батисту або перкалю.

⁵ Гмах – кімната, будинок, дім, будівля.

⁶ Ординація, устава – припис; положення, закон [ТУ, 363].

Вагоме місце в мовній картині світу українців XVI–XVII ст. посідали найменування купців, які торгували тканинами та іншими європейськими товарами. Наприклад, це етнонім *шоти*¹ 'шотландці', які, послуговуючись сучасною мовою, здійснили рейдерське захоплення "МАФів" на ринку в тодішньому Володимирі (доклад. див. "Скарга слуги Володимирського міського уряду Павла Подвойського на купців-шотландців з м. Замостя про відмову виконати розпорядження магістрату щодо розміщення торгових ташів² на ринку, погрози і напад на скаржника" [ТУ : №191, 258, Володимир, 1616]. Чим не схоже на сучасні реалії? Зафіксовано й чимало скарг на прикрі пригоди, що трапилися з подорожними купцями (напад, грабунок): *и матерно(ст)... ты(х) по(д)даныхъ... пограбили // ...у ка(р)па суконь люньски(х) двє...* [КСУМ : ЛНБ, 5, II, 4048, 89 зв.–91, Луцьк, 1595]; *Сѣни... мене де' ивана па(х)новича збили зранили и злупили де' з мене жупа(н) сини' лю(н)ски' которы' коштоваль по(л)трети копы гроше'* [КСУМ : ЛНБ, 5, II, 4050, 72 зв., Луцьк, 1602]; *тамже его округне и нелисточиве, а праве тирански посторонками и нагайками збили, змордовали и зранили, а у подданого тамошнего, наймя Осипа, коня квалтовне взели и ксермакъ синий шеебединский изъ шнурами* [КСУМ : АрхЮЗР, 3/1, 117, Луцьк, 1596]. Наведені фрагменти текстів об'єднані номінаційними АСС на позначення цінних побутових речей із Європи, які перевозили торговці.

Критично важливе значення для торгівлі мали торговельні шляхи. По-перше, ними мали успішно дістатися купці до місця призначення, уникнувши розбійників, злодіїв і мародерів. По-друге, торговельний обіг контролюється. Відповідно, законні чи нелегальні маршрути окреслено в межах певних європейських топонімів. Зокрема, серед них трапляються назви польських міст, з якими активно здійснювалася торгівля: *в гда(н)ску за сукно* [КСУМ : ЛСБ, ЦДУАЛ, 125, 1, 1133, 3 зв.]; *Его милость вельможный княжа Константинъ Острожский, воевода кievский, маршалокъ земли Волынской, мльгь до Кѣданска черезъ фактора³ своего, шляхетного Василья Андреевича, комягъ⁴ 7* [ТУ : № 142, 194, Берестя, 1583]; *назад до дому своего до Кракова* (із заяви краківських купців про напад на них на шляху під Володимиром і пограбування коштовностей та ювелірних прикрас) [ТУ : № 167, 230, Володимир, 1599]; *Собежъ и Ян з Бискупичъ зъ-за Люблина украли у жида* [ТУ : № 150, 213, Володимир, 1586]. У документах фігурує і столиця Великого князівства Литовського – Вільно: *з Вилни, дея, єсмо не втекала, але явне выехали* [ТУ : №81, 109, Луцьк, 1565]. Про активність торговельних зв'язків із європейськими купцями свідчать такі фрагменти: *...контрактъ был учынен с купьцомъ кѣданскимъ паномъ Гавратомъ...* [ТУ : № 221, 299, Люблін, 1633]; *и ѿ кредитъ у купьцовъ кѣданскихъ* [ТУ : № 161, 225, Луцьк, 1592]; з Італії: *славѣтного пана Вилгелма Екена, месчанина, шбывателя и купца з міста Флоренции* [ТУ : №222, Володимир, 1634]; з Німеччини: *пан Фреитак, нѣмец, купецъ* [ТУ : № 116, Луцьк, 1572].

Показово, що в сучасному торговельному обігу фігурують такі назви тканин, як *костюмка євро*, *італійське масло*, *французький трикотаж*, а також найменування дизайнерських суконь "*Палом*", "*Венеція*" (дані з етерів телемагази-

ну "Наталі" на телеканалі "Караван", 2021 р.) У рекламі таких товарів наголошується на їх європейській якості, що є типовим маркетинговим ходом і продовжує стратегію євроназивання (неймінгу) (доклад. див. [1, 2020]).

Висновки. Результати нашого дослідження підтверджують, що на теренах України в XVI–XVII ст матеріальна культура Європи була найяскравіше репрезентована тканинами та одягом, що походили з історичних земель сучасних європейських країн: Польщі, Німеччини, Чехії, Австрії, Італії, Голландії, Бельгії, Франції, Англії, Шотландії. Назви тканин та строю утворюють розгалужену лексико-семантичну мережу, яка у складі СП "Матеріальна культура" входить до семантичного простору концепту ЄВРОПА. Хоч Європи, як єдиного адміністративно-територіального об'єднання, тоді не існувало, контексти, у яких поєднуються назви різних європейських тканин, дозволяють припустити, що вони становили окремі фрагменти когнітивної, а відповідно, й мовної картини світу. Синтаксична структура таких номінацій найчастіше представлена ад'єктивно-субстантивними словосполученнями (ланцюжками), у яких зазначено походження / колір / матеріал / ґатунк / оздоблення певного виду тканини / предмету одягу. Первинним у таких конструкціях слід уважати саме ад'єктив, оскільки він виконує розрізнявальну функцію, дозволяючи ідентифікувати виріб за місцем походження та іншими характеристиками (хоч і не завжди цілковито вірогідно). На частотність ужитку певної АСС впливали екстралінгвальні чинники. Так, поширеним у XVI–XVIII ст. було *люньське сукно*, із якого виготовляли різноманітний стрій, зокрема жупан – ключовий елемент чоловічого гардеробу козацького стану, міщанства та заможного селянства Речі Посполитої. Відповідно, у численних джерелах зафіксовано АСС із ад'єктивом *люньський*, також доповнені колоративами, що формують чи не найрізноманітнішу палітру серед аналізованих назв предметів одягу (синій, блакитний, лазуровий, червоний, брунатний, чорний). Схожі прикметниково-іменникові конструкції засвідчено й у польській мові, адже в цей період торговельний простір України й Польщі в межах Речі Посполитої був спільний. Сучасна мода на євроназивання свідчить про константність мовної свідомості українців, адже коштовні речі високого ґатунку привозили з Європи віддавна. Саме до цінностей нині апелюють маркетологи, успішно використовуючи стратегію євронеймінгу. Рекламоване вбрання, виготовлене з *італійського масла* чи *французького трикотажу*, хоч і не завжди відповідаючи заявленій "євроякості", має попит серед покупців-українців. На прикладі побудованого семантичного поля "Матеріальна культура" можемо стверджувати про актуальність оцінного складника у структурі концепту ЄВРОПА, навіть якщо йдеться про цінності не духовні, а матеріальні. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в поглибленому вивченні семантичного простору концепту ЄВРОПА в наступному часовому зрізі – XVIII ст.

Подяка. Автор статті щиро вдячний д-ру філол. наук, проф. Л. П. Гнатюк за мудрі поради, настанови й рекомендації, а також д-ру філол. наук, проф. Г. М. Дидик-Меуш за неоціненну допомогу в опрацюванні унікальних пам'яток української мови, що зберігаються в картотеці "Словника української мови XVI–першої половини XVII ст." в Інституті українознавства імені І. Крип'якевича НАН України у Львові.

¹ Шоти – шотландська імміграція в Речі Посполитій, в основному дрібне і середнього достатку купецтво, що здійснювало міжнародну торгівлю [ТУ, 351].

² Таш, таша – полотняна палатка для накривання возів [ТУ, 366].

³ Фактор – наглядач на сплавному судні; посередник у торгових операціях; повірений [ТУ, 367].

⁴ Ком'яга – вид плоту; човен; барка.

Зіставна таблиця окремих українських і польських назв тканин

Ад'єктиви у складі АСС на позначення тканин та одягу в українській мові	Дати фіксації в українській мові	Польські відповідники	Дати фіксації в польській мові
анкге(л)ский, англєцкый	1583	angielskie	1519/20 1585
влоске	1567, 1583	włoskie	1553 / 1554 1585
кглокго(в)скоє	1583	głogowskie	1547/8
лунский (люнский, лянский)	1563	łuńskie	XIV ст. < 1519/20
махалский	1569	machelskie	1519/20
муравское	1562, 1573, 1584	morawskie	1585
мышинский	1563	miśnieńskie	1547/8
трицький	1563	tryckie	1519/20
цвиговський	1563	ćwikowskie	1519/20 1547/8 1553/4
чєское	1583	czeskie	1519/20
флæмский (флямский, флямський, хвлæнский)	1571/2	sukno flandryjskie	XIV ст. <
швєбєдинское	1569	świebodzińskie	1585

Тлумачення деяких староукраїнських лексем

Герлица, кєерлица – (пол. giellickie) вид тканин [СЛУМ, 7, 138].

Гмах – кімната, будинок, дім, будівля.

Ком'яга – вид плоту; човен; барка.

Кошуля – (жіноча) сорочка.

Мухояр – бавовняна тканина з домішкою вовни або шовку [СЛУМ, 18].

Ординація, устава – припис; положення, закон [ТУ, 363].

Попріян, порпіян – один із найдорожчих ґатунків тонкого сукна пурпурового кольору [ТУ, 364].

Рантух – жіночий головний убір (біла, тонка хустка).

Рубок – хустка з батисту або перкалю.

Сукман – різновид свити, переважно із домотканого сукна [ТУ, 366].

Таш, таша – полотняна палатка для накривання возів [ТУ, 366].

Фактор – наглядач на сплавному судні; посередник у торгових операціях; повірений [ТУ, 367].

Шацунок – оцінка, обрахунок; вартість [ТУ, 367].

Шоти – шотландська імміграція в Речі Посполитій, в основному дрібне і середнього достатку купецтво, що здійснювало міжнародну торгівлю [ТУ, 351].

Список використаних джерел

1. Богомолець-Бараш О. М. "Єврослова" в мовній картині світу українця XXI століття (за матеріалами асоціативного експерименту) / О. М. Богомолець-Бараш // Мовні і концептуальні картини світу. – 2020. – Вип. 2 (66). – С. 17–25. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://doi.org/10.17721/2520-6397.2019.2.02>.
2. Богомолець-Бараш О. М. Об'єктивація концепту ЄВРОПА в українській мові XVI – першої половини XVII ст. / О. М. Богомолець-Бараш // Українське мовознавство. – 2022. – Вип. 1 (52). – С. 54–78. – Електронний ресурс. – Режим доступу: [https://doi.org/10.17721/um/52\(2022\).44-78](https://doi.org/10.17721/um/52(2022).44-78).
3. Гриценко С. П. Динаміка лексики української мови XVI–XVIII ст. / С. П. Гриценко. – Київ : КММ, 2017. – 936 с.
4. Грушевський М. Історія української літератури : у 6 т. 9 кн. / М. Грушевський. – Київ : Либідь, 1995. – Т. 5. Кн. 2. – 352 с. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/hrushukr/hrush520.htm>
5. Дидик-Меуш Г. Комбінаторика в українській мові XVI–XVIII століть: теорія, практика, словник / Г. Дидик-Меуш. – Львів : Коло, 2018. – 688 с.
6. Дячук В. Семантичний простір концепту як джерело інтерпретації його змісту / В. Дячук // Вісн. Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика. – 1(31). – С. 12–16. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://doi.org/10.17721/1728-2659.2022.31.03>.
7. Журашек-Рись І. Польські назви тканин у рукописах XVIII ст. (за матеріалами двох інвентарів скарбниці Вірменського архикафедрального собору у Львові) / І. Журашек-Рись // Проблеми слов'язнознавства. – 2014. – Вип. 63. – С. 204–213. – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ps_2014_63_17
8. Каленюк С. П. Краєзнавство про вимірювання / С. П. Каленюк. – Лисичанськ : ПП "Прінтєкспрес", 2011. – 152 с.
9. Кобець Л. Функціонування лексеми *камка* у писемних пам'ятках української мови XIV – першої половини XVII століття / Л. Кобець // Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах. – 2013. – № 28. – С. 27–35.
10. Руденко О. Жупан – основний елемент строювого одягу реєстрових козаків / О. Руденко. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://cutt.ly/e2D0sa4>.
11. Славутич Є. Вовняні тканини в елементах костюму військової верстви України-Гетьманщини та їх історично-складена місцева термінологія (друга половина XVII–XVIII ст.) / Є. Славутич // Спеціальні історичні дисципліни: Питання теорії та методик : зб. наук. праць. – 2005. –

Число 12. – С. 295–326. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://history.org.ua/JournALL/sid/12/1/17.pdf>

12. Стельмашук Г. Давній український стрій / Г. Стельмашук // Наше життя. – 1997. – №6. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://unwla.org/media/magazine/our-life/1997/1997-06-june-magazine-Our-Life.pdf>.

13. У Гданську обговорили організацію експорту товарів із України (31.05.2022). – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/u-gdansku-obgovorili-organizaciju-eksportu-tovariv-iz-ukrayini>.

14. Яценко Н. О. Формування назв військового одягу в українській мові : монографія / Н. О. Яценко. – Київ, Інститут української мови: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2009. – 179 с.

15. Ястремська Т. Моделювання українського діалектного простору: концепти верх / низ / Т. Ястремська. – Львів : НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 2021. – 804 с. (Серія "Діалектологічна скриня").

Джерела ілюстративного матеріалу

Вишк. – Вишеський І. Твори / Іван Вишеський; вступ. ст., упорядкув., підгот. текстів та прим. І. П. Срьоміна. – К. : Держ. вид-во худож. лри, 1959. – 270 с.

КСУМ – Картотека "Словника української мови XVI – першої половини XVII століття" [зберігається в Інституті українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України м. Львова]

АЖМУ – Актова книга Житомирського міського уряду кінця XVI ст. (1582–1588 рр.) / Підготував до видання М. К. Бойчук. – Київ, 1965.

АрхЮЗР – Архів Юго-Западної Росії, издаваемый Временной Комиссией для разбора древних актов, высочайше учрежденной при Киевском военном, Подольском и Волынском генерал-губернаторе. – Київ, 1859–1911.

АСО – Акти села Одрехови [Прикарпаття. Пам'ятки української ділової писемності XVI–XVII ст.].

ЖКК – Жизнь князя Андрея Михайловича Курбского в Литве и на Волыне // Акты, изданные Временной Комиссией, высочайше учрежденной при Киевском военном, Подольском и Волынском генерал-губернаторе. – Київ, 1849. – Т. I–II.

Зап.Черн.Губ.Ст.Ком. – Записки Черниговскаго Губернскаго Статистическаго Комитета. – Кн. 2. – Черниговь, 1868.

Зб.Мат.Лів.Укр. – Збірка матеріалів до історії Лівобережної України та українського права XVII–XVIII вв. Надруковано в Українському Археограф. збірнику. – Т. I. – Київ, 1926 р. – С. 57–161.

ЛНБ – Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України.

ЛСБ – Документи Львівського Ставропігійського братства: рукопис к. XVI – серед. XVII ст. Зберігається у Львівському державному історичному архіві, ф.129, оп.1.

Мит.кн. – Берестейська митна книга. Б.м.н., 1583. Зберігається у ЦНБ АН Литви у Вільнюсі, ф.16, N 3, арк. 1–100 зв. Сап. – [?].

ЦДІАК – Центральний державний історичний архів України.

СЛУМ – Словник української мови XVI – першої половини XVII ст.: [у 28 вип. / редкол.: Д. Гринчишин (відп. ред.) та ін.; НАН України, Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича. – Львів, 1994–2017. – Вип. 1–17 (* т. 18 у друці)].

ТУ – Торгівля на Україні, XIV – середина XVII століття: Волинь і Наддніпрянщина / АН УРСР. Археограф, комісія та ін.; Упор. В. Кравченко, Н. Яковенко; Редкол.: М. Котляр (відп. ред.) та ін. – Київ, 1990. – 408 с.

SWP – Sukiennictwo wielkopolskie, XIV–XVII wiek, Antoni Mączzak, Wydawnictwo Naukowe PWN, 1955.

References

- Bohomolets-Barash, O. M. (2020). "Yevroslova" v movnii kartyni svitu ukrainsia XXI stolittia (za materialamy asotsiatyvnoho eksperymentu). ["Eurowords" in ukrainian world image dimensions of XXI century (drawing on the associative experiment results)]. *Movni i kontseptualni kartyni svitu*, 2 (66), 17–25. – URL: <https://doi.org/10.17721/2520-6397.2019.2.02> (In Ukr.)
- Bohomolets-Barash, O. M. (2022). Obiektivatsiia kontseptu YEVRORA v ukrainskii movi XVI – pershoi polovyny XVII st. [Representation of the concept of EUROPE in Ukrainian language of the XVI–XVII centuries]. *Ukrainske movoznavstvo*, 1 (52), 54–78. – URL: [https://doi.org/10.17721/um/52\(2022\)](https://doi.org/10.17721/um/52(2022)) (In Ukr.)
- Hrytsenko, S. (2017). *Dynamika leksykonu ukrainskoi movy XVI–XVII st.* [Dynamics of lexicon of Ukrainian language of the XVI–XVII centuries]. Kyiv: KMM. (In Ukr.)
- Hrushevskiy, M. (1995). *Istoria ukrainskoi literatury*. Kyiv, T. 5. Kn. 2. – URL: <http://litopys.org.ua/hrushukr/hrush520.htm> (In Ukr.)
- Dydyk-Meush, H. (2018). *Kombinatoryka v ukrainskii movi XVI–XVIII stolit: teoriia, praktyka, slovnyk*. Lviv : 688 p. (In Ukr.)
- Diachuk, V. (2022). Semantychnyi prostir kontseptu yak dzherelo interpretatsii yoho zmistu. [Semantic concept space as a source of its content interpretation]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Literaturoznavstvo. Movoznavstvo. Folklorystyka*, 1(31), 12–16. – URL: <https://doi.org/10.17721/1728-2659.2022.31.03> (In Ukr.)
- Zhurashek-Rys, I. (2014). Polski nazvy tkanyn u rukopysakh XVIII st. (za materialamy dvokh inventariv skarbnitsi Virmenskoho arkhikafedralnogo soboru u Lvovi). *Problemy sloviaoznavstva*, 63, 204–213. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ps_2014_63_17 (In Ukr.)
- Kalenjuk, S. P. (2011). Kraieznavtsiu pro vymiriuvannia. [To a local historian about measurements]. Lysychansk. (In Ukr.)
- Kobets, L. (2013). Funktsionuvannia leksemy kamka u pysemnykh pamiatkakh ukrainskoi movy KhIV – pershoi polovyny KhVII stolittia. *Humanitarna osvita v tekhnichnykh vyshchykh navchalnykh zakladakh*, 28, 27–35. (In Ukr.)
- Rudenko, O. (2021). *Zhupan – osnovnyi element stroiovykh odiahu reiestrovnykh kozakiv*. – URL: <https://cutt.ly/e2D0sa4> (In Ukr.)
- Slavutych, Ye. (2005). Vovnianii tkanyny v elementakh kostiumu viiskovoi verstyv Ukrainy-Hetmanshchyny ta yikh istorychno-skladena mistseva terminolohia (druga polovyna XVII – XVIII st.). *Spetsialni istorychni dystyspliny: Pytannia teorii ta metodyky. Zbirka naukovykh prats*, 12, 295–326. – URL: <http://history.org.ua/JournALL/sid/12/11/17.pdf> (In Ukr.)
- Stelmashchuk, H. (1997). Davnii ukrainskyi strii. *Nashe zhyttia*. №6. – URL: <https://unwla.org/media/magazine/our-life/199x/1997-06-june-magazine-Our-Life.pdf> (In Ukr.)

13. *U Gdansku obhovoryly orhanizatsiiu eksportu tovariv iz Ukrainy* (31.05.2022). – URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/u-gdansku-obgovorili-organizatsiyu-eksportu-tovariv-iz-ukrainy>. (In Ukr.)

14. Yatsenko, N. O. (2009). *Formuvannia nazv viiskovoho odiahu v ukrainskii movi*. Kyiv : Instytut ukrainskoi movy: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho, 179 p. (In Ukr.)

15. Yastremska, T. (2021). *Modeliuvannia ukrainskoho dialektnoho prostoru: kontsepty verkh / nyz* [Modeling Ukrainian dialect space: concepts TOP / BOTTOM]. Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha. (In Ukr.)

Sources of illustrative material

Vysh. – Vyshenskyi, I.(1959). *Tvory*. [Works] Ed. I. P. Yeromina. Kyiv: Derzh. vyd-vo khudozh. I-ry.

KSUM – Kartoteka "Slovnyka ukrainskoi movy 16 – pershoi polovyny 17 stolittia". [Card index "Dictionary of the Ukrainian language of the 16th - first half of the 17th century"]. (zberihaietsia v Instytuti ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy m. Lvova).

AZHMU – *Aktova knyha Zhytomyrskoho miskoho uriadu kintsia 16 st. (1582–1588 rr.)*. [Act book of the Zhytomyr city government at the end of the 16th century (1582–1588)]. (1965). Ed. M. K. Boichuk. Kyiv.

ArkhivUZR – *Arkhiv Yugo-Zapadnoi Rossii, izdavaemyi Vremennoi Komissyei dlia razbora drevnikh aktov, vysochaishe uchrezhdennoi pri Kievskom voennom, Podolskom i Volynskom general-gubernatore*. [Archive of Southwestern Russia, published by the Provisional Commission for the analysis of ancient acts, the highest established under the Kiev military, Podolsk and Volyn Governor-General]. Kyiv, 1859–1911.

ASO – *Akty sela Odrekhovoy*. [Acts of the village of Odrekhovoy]. [Prykarpattia. Pamiatky ukrainskoi dilovoi pysemnosti 16–17 st.]

ZhKK – "Zhyzn kniazia Andreia Mikhailovicha Kurbskogo v Litve i na Volyni" (1849). [The life of Prince Andrey Mykhailovych Kurbsky in Lithuania and on Volyn]. In: *Akty, izdannye Vremennoi Komysseyi, vysochaishe uchrezhdennoi pri Kievskom voennom, Podolskom i Volynskom general-gubernatore*. Kyiv. T. I–II.

Zap.Chern.Hub.St.Kom. – *Zapiski Chernigovskago Gubernskago Statisticheskago Komiteta*. (1868). [Notes of the Chernigov Provincial Statistical Committee.]. Kn. 2. Chernygov.

Zb.Mat.Liv.Ukr. – *Zbirka materialiv do istorii Livoberezhnoi Ukrainy ta ukrainskoho prava 17–18 vv.* (1926). [A collection of materials for the history of Left Bank Ukraine and Ukrainian law of the 17th–18th centuries.]. Nadrukovano v Ukrainomu Arkheohraf.zbirnyku, t. I. Kyiv, pp. 57–161.

LNB – Lvivska naukova biblioteka im. V. Stefanyka NAN Ukrainy. [Lviv Scientific Library named after V. Stefanyka of the National Academy of Sciences of Ukraine].

LSB – *Dokumenty Lvivskoho Stavropihiiskoho bratstva: rukopys k. 16–sered. 17 st.* [Documents of the Lviv Stavropygian brotherhood: manuscript of 16th – mid. 17th century]. Zberihaietsia u Lvivskomu derzhavnomu istorychnomu arkhivi, f.129, op.1.

Myt.kn. – *Beresteiska mytna knyha*. [Brestei customs book]. B.m.n., 1583. Zberihaietsia u TsNB AN Lytvu u Vilniusi, f.16, N 3, арк. 1–100 зв. Сап. – [?].

TSDIK – Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy. [Central State Historical Archive of Ukraine].

SJUM – *Slovnyk ukrainskoi movy 16 – pershoi polovyny 17 st. (1994–2017)*. [Dictionary of the Ukrainian language of the 16th – first half of the 17th centuries]. U 28 vyp. Eds.: D. Hrynchyshyn et al.; NAN Ukrainy, Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича. Lviv. Vyp. 1–17.

TU – *Torhivlia na Ukraini, 16 – seredyna 17 stolittia: Volyn i Naddnpirianschyna*. (1990). [Trade in Ukraine, 16th – mid. 17th centuries: Volyn i Naddnpirianschyna]. AN URSR. Arkheohraf, komisiia ta in.; Upor. V. Kравченко, N. Яковенко; Редкол.: М. Котляр (відп. ред.) та in. Kyiv.

Надійшла до редколегії 29.12.22

Olexandr Bohomolets-Barash, PhD Student
ORCID: 0000-0001-9646-2127
e-mail: bohomolets.barash@knu.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

REPRESENTATION OF THE EUROPE'S MATERIAL CULTURE IN THE UKRAINIAN LANGUAGE OF THE 16TH–17TH CENTURIES (BASED ON THE NAMES OF FABRICS AND CLOTHING)

The article analyzes the vocabulary for the designation of European fabrics and clothing in the composition of adjective-substantive phrases. The primary in such phrases is the adjective that identifies the place of origin of a certain material/product, as well as indicates its additional characteristics: color, decoration, and quality. As a result of the accumulation of several adjectives, adjective-attribute clusters are formed. The names of fabrics and clothes from many historical lands of modern European countries are documented: Poland, Germany, England, Czech Republic, Netherlands, Belgium, France, Italy, Austria. By directly referring to certain European countries, these nominations form the core of the nominal field of the concept EUROPE. The semantic subfield "Fabrics and clothing items", which is part of the semantic field "Material culture" of the concept EUROPE, is built. The variety of European goods, which were operated in the XVI–XVII centuries on the Ukrainian territory, in particular by Ukrainian merchants, testifies to the integration of Ukraine (as part of the Polish-Lithuanian Commonwealth) into the trade space of Europe of that time. Comparative analysis of Ukrainian and Polish names of fabrics contributes to their similarity in both languages due to extralinguistic factors (trade routes of merchants, availability of certain types of fabrics, common features of fashion and wardrobe of certain groups of the population). Relevant European place names and names of merchants from Europe, including ethnonyms, were recorded. These names complement the core and peripheral parts of the nominal field of the EUROPE concept. It was found that certain types of fabrics were valued more and served as a marker of wealthier people; at the same time, other fabrics indicated a lower social status. Valuable goods, including fabrics/clothing, appeared in numerous complaints about offenses (robberies, attacks, clashes); analyzing these fragments of linguistic reality, it is possible to recreate certain features of the culture of that time. Until now, the perception of European fabrics as more expensive, higher quality, and grade has been preserved, which is observed in particular in the television space of modern trade in Ukraine.

Keywords: semantic space, concept, Europe, linguistic view of the world, names of fabrics, names of clothes.